

ОРНИТОФАУНА ШАЦЬКОГО БІОЛОГІЧНОГО СТАЦІОНАРУ ТА ЙОГО ОКОЛИЦЬ

Н.І. Сребродольська, Є.Б. Сребродольська

Ornithofauna of the Shatsk biological station and its environs. - N.I. Srebrodolska, E.B. Srebrodolska. - Berkut. 3 (2). 1994. - The Shatsk biological station of the Lviv University was grounded in 1964. The ornithofauna and its changes are described. Total 117 bird species were found. After the land recultivation and the development of recreation the Black Grouse and the Nightjar disappeared.

Key words: Volynia region, fauna.

Шацький біологічний стаціонар розташований у Шацькому районі Волинської області на березі оз. Пісочного у мішаному лісі. Навколо заболочені ділянки, луки, поля. В 5-7 км на північний схід знаходяться озера Перемут і Луки, на південний схід - с. Мельники. Заснований стаціонар у 1964 р. Ще з 1962 р. в цьому районі проводиться практика студентів II-IV курсів Львівського університету. На базі стаціонару проводяться дослідження співробітниками кафедри зоології.

За 20 років територія навколо оз. Пісочного змінилася: збудовано санаторій "Лісова Пісня", великий спортивно-оздоровчий табір "Медик", ще 7 капітальних споруд. Все це привело до суттєвих змін у рослинному і тваринному світі.

Метою нашої роботи було вивчення видового складу птахів, його кількісне співвідношення, розподіл по біотопах, дослідження особливостей біології, виявлення змін у житті птахів, які викликані впливом людини. Використовувались дані, зібрані співробітниками кафедри зоології Львівського університету, а також наші спостереження у 1975-1980 і 1991 рр. Обліки птахів проводилися в різних біотопах за методикою О.П. Кузякіна (1962).

Орнітофауна Волинського Полісся дуже різноманітна - нараховано близько 200 видів птахів (Страутман, 1963; Федюшин, Долбик, 1967). На території Шацького біостаціонару і його околиць, за даними М.І. Черкаценка і Н.І. Сребродольської (1974), до її складу входило 108 видів.

На Поліссі ми умовно виділили такі біотопи: ліс, поле (відкриті простори), навколводні біотопи, болотно-лучні, населені пункти. Розподіл видів по біотопах представлений у таблиці.

У лісі нараховується 60 видів птахів. В соснових насадженнях домінує чубата синиця (*Parus cristatus*), лісовий щеврик (*Anthus trivialis*) і зяблик (*Fringilla coelebs*). У старих мішаних лісах, де переважає дуб, береза, вільха, є зарості чорниці, брусниці, ожини, вересу, багна, пташине населення найбагатше. Крім відмічених, звичайними видами є велика синиця (*Parus major*), дятли, вільшанка (*Erithacus rubecula*), звичайна горлиця (*Streptopelia turtur*), чорний (*Turdus merula*) і співочий (*T. philomelos*) дрозди, чикотень (*T. pilaris*). На вирубах переважають птахи узлісь

- мухоловки, терновий сорокопуд (*Lanius collurio*), лісові щеврики та ін. На ділянках вільхових та ліщинових заростей багато кропив'янок, вівчариків, зустрічаються солов'ї (*Luscinia luscinia*).

Населення полів бідніше - відмічено лише 26 видів. Фоновими на посівах жита, люпину, пшениці є польові жайворонки (*Alauda arvensis*), білі плиски (*Motacilla alba*), звичайні вівсянки (*Emberiza citrinella*) і польові горобці (*Passer montanus*). У другій половині літа на полях зустрічається багато звичайних горлиць, шпаків (*Sturnus vulgaris*), хатніх (*Passer domesticus*) та польових горобців, сірих гав (*Corvus cornix*).

Навколводні біотопи включають озера, прибережні кущі, плаваючі острівці з заростями рогозу, очерету, осок, верби. Тут виявлено 36 видів птахів. Фоновими є звичайні мартини (*Larus ridibundus*), чорні (*Chlidonias nigra*) та річкові (*Sterna hirundo*) крячки, великі норці (*Podiceps cristatus*), крижні (*Anas platyrhynchos*), лиски (*Fulica atra*), чирки, сірі чаплі (*Ardea cinerea*). По берегах зустрічаються білі плиски, а в чагарниках і заростях очерету - велика кількість очеретянок.

З 31 виду, відміченого у болотно-лучних біотопах, домінують кулики - чайка (*Vanellus vanellus*), звичайний коловодник (*Tringa totanus*), баранчик-крехтун (*Gallinago gallinago*). Тут зустрічаються деркачі (*Crex crex*), багато чагарникових очеретянок (*Acrocephalus palustris*), під час пошуків їжі спостерігаються білі лелеки (*Ciconia ciconia*).

У населених пунктах знайдено 61 вид птахів. Розміщення їх поблизу вільшаників, луків, боліт (наприклад, с. Мельники) сприяє збагаченню орнітофауни. Найбільш чисельні види - сільська (*Hirundo rustica*) і міська (*Delichon urbica*) ластівки, хатній горобець, шпак, багато гав, галок (*Corvus monedula*), голубів, тернових сорокопудів та ін.

Зміни, що відбулися на території біостаціонару та в його околицях, передусім меліорація та інтенсивна рекреація, вплинули на видовий склад орнітофауни і чисельність окремих видів. Проведене у 1950-1960-х рр. осушення земель та їх освоєння привело до того, що вони стали мало придатними для проживання куликів,

Біотопічний розподіл і чисельність птахів
Biotopic distribution and number of birds

Вид	Species	Біотопи				Biotores	
		1	2	3	4	5	6
1. <i>Lyrurus tetrix</i>		+	-	-	-	-	-
2. <i>Tetrastes bonasia</i>		+	-	-	-	-	-
3. <i>Coturnix coturnix</i>		-	+	+	+	+	+
4. <i>Perdix perdix</i>		-	+	-	-	+	+
5. <i>Streptopelia turtur</i>		++	++	-	-	+	+
6. <i>S. decaocto</i>		+	-	-	-	+	+
7. <i>Rallus aquaticus</i>		-	-	+	+	-	-
8. <i>Crex crex</i>		-	-	+	++	-	-
9. <i>Fulica atra</i>		-	-	++	-	-	-
10. <i>Grus grus</i>		-	-	-	+	-	-
11. <i>Vanellus vanellus</i>		-	-	+	++	-	-
12. <i>Philomachus pugnax</i>		-	-	-	+	-	-
13. <i>Tringa totanus</i>		-	-	-	+	-	-
14. <i>T. ochropus</i>		+	-	-	+	-	-
15. <i>T. glareola</i>		-	-	-	+	-	-
16. <i>Limosa limosa</i>		-	-	-	++	-	-
17. <i>Numenius arquata</i>		-	-	-	+	-	-
18. <i>Scolopax rusticola</i>		+	-	-	-	-	-
19. <i>Gallinago gallinago</i>		-	-	-	+	-	-
20. <i>Lymnocyptes minimus</i>		-	-	-	+	-	-
21. <i>Larus ridibundus</i>		-	+	+++	-	++	++
22. <i>Sterna hirundo</i>		-	-	++	-	-	-
23. <i>Chlidonias nigra</i>		-	-	++	-	-	-
24. <i>Podiceps ruficollis</i>		-	-	++	-	-	-
25. <i>P. cristatus</i>		-	-	++	-	-	-
26. <i>Cygnus olor</i>		-	-	+	-	-	-
27. <i>Anser anser</i>		-	-	+	-	-	-
28. <i>Anas strepera</i>		-	-	+	-	-	-
29. <i>A. platyrhynchos</i>		-	-	++	+	+	+
30. <i>A. querquedula</i>		-	-	++	-	-	-
31. <i>A. crecca</i>		-	-	+	-	-	-
32. <i>A. clypeata</i>		-	-	+	-	-	-
33. <i>Bucephala clangula</i>		-	-	+	-	-	-
34. <i>Aythya nyroca</i>		-	-	+	-	-	-
35. <i>Ciconia ciconia</i>		-	-	+	++	++	++
36. <i>C. nigra</i>		+	-	-	+	-	-
37. <i>Ardea cinerea</i>		+	-	++	+	-	-
38. <i>Botaurus stellaris</i>		-	-	+	-	-	-
39. <i>Falco tinnunculus</i>		-	+	-	+	-	-
40. <i>Accipiter gentilis</i>		+	-	-	-	-	-
41. <i>A. nisus</i>		+	-	-	-	-	-
42. <i>Circus cyaneus</i>		-	+	-	-	-	-
43. <i>C. aeruginosus</i>		-	-	+	+	-	-
44. <i>Milvus migrans</i>		-	+	-	-	+	+
45. <i>Aquila pomarina</i>		+	-	-	-	-	-
46. <i>Buteo buteo</i>		-	+	-	-	-	-
47. <i>Asio otus</i>		+	-	-	-	-	-
48. <i>Tyto alba</i>		+	-	-	-	+	+
49. <i>Cuculus canorus</i>		+	-	-	-	+	+
50. <i>Caprimulgus europaeus</i>		+	-	-	-	-	-
51. <i>Coracias garrulus</i>		+	-	-	-	-	-
52. <i>Alcedo atthis</i>		-	-	+	-	-	-

чапель, качок, пастушків (Сребродольська, 1975а, 1975б). Зникли тетерук (*Lyrurus tetrix*), дрімлюга (*Caprimulgus europaeus*), які зустрічалися тут ще в 1975 р. У зв'язку зі зростаючим впливом фактора турбування зменшилася чисельність сірих куріпок (*Perdix perdix*), дроздів, вівчариків, кропив'янок, рідкісним у прилягаючих до стаціонару лісах став соловей, майже зовсім перестали гніздитися чорний дятел (*Dryocopus martius*), слуква (*Scolopax rusticola*), сови, хижі птахи.

Інші види пристосувались до змінених екологічних умов, знайшли тут кращу харчову базу, місця гніздування і захист від ворогів. Так, великі синиці стали гніздитися в нішах літніх будівель, трубах огорожі, синичниках. Гнізда бувають і в дуже людних місцях, наприклад, під дахом кухні стаціонару. Білі пліски також добре освоїли нові умови існування. Вони будують гнізда під перевернутими човнами, ялинками, в щілинах горищ, нішах повалених стовпів.

Зовсім поряд з людиною в кущах ялівцю, спіреї, шипшини влаштовують свої гнізда зеленяки і, особливо, коноплянки (*Acanthis cannabina*). Їх чисельність помітно зростає, незважаючи на те, що щороку під час обрізання кущів, де гніздяться коноплянки, вони кидають до 40 % гнізд. Цей захід бажано проводити в інший час, або залишати місця з гніздами недоторканими.

Збільшується чисельність звичайного мартина. Якщо в 1960-1970-х рр. на озерах Пісочне, Перемут, Луки спостерігалось лише 4-10 пар цих птахів, то тепер лише на Пісочному чисельність мартинів досягає 60-70 пар. Однією з причин цього, очевидно, є покращення харчової бази внаслідок інтенсивної рекреації.

В перші роки освоєння ста-

1	2	3	4	5	6
53. <i>Apus apus</i>	-	+	-	-	++
54. <i>Dryocopus martius</i>	+	-	-	-	-
55. <i>Dendrocopos major</i>	++	+	-	+	++
56. <i>D. leucotos</i>	+	-	-	-	-
57. <i>D. medius</i>	+	-	-	-	-
58. <i>D. minor</i>	+	-	-	-	-
59. <i>Jynx torquilla</i>	++	-	-	-	+
60. <i>Corvus monedula</i>	+	++	+	+	++
61. <i>C. corax</i>	+	+	-	-	+
62. <i>C. cornix</i>	+	++	+	+	++
63. <i>C. frugilegus</i>	-	-	-	-	+
64. <i>Pica pica</i>	-	+	+	-	++
65. <i>Garrulus glandarius</i>	++	-	-	-	+
66. <i>Sturnus vulgaris</i>	++	++	-	++	++
67. <i>Oriolus oriolus</i>	++	-	-	-	+
68. <i>C. coccothraustes</i>	++	-	-	-	-
69. <i>Chloris chloris</i>	+	-	+	-	+
70. <i>Carduelis carduelis</i>	+	-	++	-	++
71. <i>Spinus spinus</i>	+	-	+	-	+
72. <i>Serinus serinus</i>	-	-	-	-	++
73. <i>Acanthis cannabina</i>	-	+	-	-	++
74. <i>Pyrrhula pyrrhula</i>	-	-	-	-	+
75. <i>Loxia curvirostra</i>	+	-	-	-	-
76. <i>Fringilla coelebs</i>	++	-	-	-	++
77. <i>Passer domesticus</i>	-	++	-	-	+++
78. <i>P. montanus</i>	-	++	-	-	+
79. <i>Emberiza citrinella</i>	++	+	-	+	++
80. <i>E. hortulana</i>	+	-	-	-	+
81. <i>Alauda arvensis</i>	-	+++	-	+	++
82. <i>Lullula arborea</i>	++	-	-	-	+
83. <i>Galerida cristata</i>	-	++	-	-	+
84. <i>Motacilla alba</i>	-	++	+++	++	+++
85. <i>M. flava</i>	-	+	++	+	+
86. <i>Anthus trivialis</i>	++	-	-	-	+
87. <i>Certhia familiaris</i>	++	-	-	-	+
88. <i>Sitta europaea</i>	++	-	-	-	++
89. <i>Parus major</i>	++	-	-	-	+++
90. <i>P. caeruleus</i>	++	-	-	-	+
91. <i>P. ater</i>	++	-	-	-	+
92. <i>P. cristatus</i>	++	-	-	-	+
93. <i>Remiz pendulinus</i>	-	-	+	-	-
94. <i>Aegialos caudatus</i>	-	-	+	-	+
95. <i>Regulus regulus</i>	+	-	+	-	-
96. <i>Lanius collurio</i>	-	+	-	++	++
97. <i>L. minor</i>	-	-	-	+	+
98. <i>L. excubitor</i>	-	-	-	+	-
99. <i>Muscicapa striata</i>	++	-	-	-	++
100. <i>Ficedula hypoleuca</i>	+	-	-	-	++
101. <i>Phylloscopus trochilus</i>	++	-	-	-	+
102. <i>Ph. collybita</i>	++	-	-	-	+
103. <i>Ph. sibilatrix</i>	++	-	-	-	+
104. <i>Sylvia borin</i>	+	-	-	-	+
105. <i>S. communis</i>	++	-	-	-	+
106. <i>Turdus pilaris</i>	++	-	-	-	+
107. <i>T. philomelos</i>	++	-	-	-	++
108. <i>T. merula</i>	++	-	-	-	++
109. <i>T. viscivorus</i>	+	-	-	-	-

ціонару з'явилися птахи-син-антропи: горобці, шпаки, ластівки, галки. Так, у 1965 р. під дахом літнього класу була колонія польових горобців, яких згодом витіснили хатні. Шпаки з'явилися у 1970 р. Деякий час вони займали третє місце по чисельності після горобців і ластівок. Зараз чисельність їх дещо знизилася через поганий стан шпаківень, де ці птахи, в основному, гніздяться. Перші ластівки на стаціонарі були відмічені у 1970 р. з моменту будівництва ректорського будинку. Спочатку гніздилися 2 пари сільських ластівок. Потім вони були витіснені міськими, хоча одна пара продовжувала гніздитися. Успішність розмноження ластівок значною мірою знижується завдяки піщаному ґрунту навколо. Пісок, склеєний слиною птахів, погано тримається, і гнізда часто обвалюються. З 59 відмічених на стаціонарі гнізд міської ластівки 29 впали. Галки з'явилися після побудови капітальних споруд з димарями, які вони успішно освоюють. Очевидно, надалі чисельність їх буде обумовлена наявністю сприятливих для гніздування місць. Кількість сірих (*Muscicapa striata*) і особливо строкатих (*Ficedula hypoleuca*) мухоловок зростала з появою нових місць гніздування. Вони на 100 % заселили штучні гніздівлі, успішно гніздяться під дахами будівель. Із збільшенням кількості штучних гніздівель чисельність їх буде зростати.

Деякі птахи знаходять поблизу людини більш сприятливі умови для виведення потомства. Качки і норці, починаючи з 1970-х рр., успішно гніздяться на невеликому оз. Пісочному.

ЛІТЕРАТУРА

- Кузякин А.П. (1962): Зоогеография СССР. - Уч. зап. Москов. пед. ин-та им. Н.К. Крупской.
Сребродольская Н.И. (1975а): Сокра-

1	2	3	4	5	6
110. <i>Saxicola rubetra</i>	-	+	-	+	-
111. <i>Phoenicurus ochruros</i>	+	-	-	-	+
112. <i>Ph. phoenicurus</i>	+	-	-	-	+
113. <i>Luscinia luscinia</i>	+	-	-	+	+
114. <i>Erithacus rubecula</i>	+	-	-	-	+
115. <i>Troglodytes troglodytes</i>	+	-	-	-	-
116. <i>Delichon urbica</i>	-	+	+	-	++
117. <i>Hirundo rustica</i>	-	+	+	-	++

**Позначення в таблиці:
Designations in the table:**

- 2 - ліс forest;
 3 - поле field;
 4 - навколводні біотопи water biotopes;
 5 - болотно-лучні біотопи marsh-meadow biotopes;
 6 - населені пункти populated areas.
 +++ - багаточисельний вид - за 1 рік на маршруті зустрічається більше 10 особин; ++ - звичайний вид - 1-10 особин, + - рідкісний вид - менше 1 особини; - - вид відсутній.
 +++ - numerous species - more than 10 individuals are met in the itinerary during 1 hour; ++ - usual species - 1-10 individuals; + - rare species - less than 1 individual; - - species is absent.

щення ареала куликів на за-
 падном Полесся под впливом
 антропогенного фактора. -
 Матер. VI Весюзн. орнитол.
 конференції.
 Сребродольська Н.І. (19756):
 Изменение численности водо-
 плавающих и болотных птиц
 Вольнского Полесья под вли-
 янием антропогенного фак-
 тора. - Матер. Всес. конфер.
 по мигр. птиц. 2: 243.
 Страутман Ф.И. (1963): Птицы
 западных областей УССР.
 Львов: ЛГУ. 1: 1-299. 2: 1-182.
 Черкащенко М.І., Сребродольська
 Н.І. (1974): Про необхідність
 створення Волинського запо-
 відника. - Вісник Львів. ун-ту.
 Сер. біол. 7: 70-73.
 Федюшин А.В., Долбик М.С.
 (1967): Птицы Белоруссии.
 Минск. 1-518.

*Україна (Ukraine),
 290005, м. Львів,
 вул. Грушевського, 4,
 Львівський університет,
 каф. зоології.
 Є.Б. Сребродольська.*

Замітки	Беркут	3	Вип. 2	1994	76

**ЗАЛЬОТИ КУЧЕРЯВОГО
 ПЕЛІКАНА У КИЇВСЬКУ
 ОБЛАСТЬ**

The Dalmatian Pelican vagrants in Kiev region.
 - D.N. Borzakovsky. - *Berkut*. 3(2). 1994. - A bird was
 recorded on meadows of the Teteriv river in June of
 1990. In June of 1994 4 pelicans were observed.

У червні 1990 р. один кучерявий пелікан (*Pelecanus crispus*) спостерігався на заплавах луках р. Тетерів біля смт Іванків. Птах тримався на лучних озерах, підпускав до себе досить близько. Через кілька днів після цього його бачили вже біля с. Прибірськ за 12 км на північний схід від Іванкова, де він тримався близько тижня. Це не був птах, що втік з зоопарку. На наш запит Київський зоопарк відповів, що ніяких "втеч" пеліканів у цей час не було. У червні 1994 р. на ставках рибокombінату біля Іванкова майже весь місяць жили вже 4 пелікани, частіше вони спостерігалися по 2 птахи.

Д.М. Борзаківський

*Україна, (Ukraine),
 255300, Київська обл.,
 смт Іванків, вул. Чкалова, 6.
 Д.М. Борзаківський.*

**РІДКІСНИЙ ВИПАДОК
 ГНІЗДУВАННЯ РЕМЕЗА**

Rare case of the Pendulin Tit nesting. - V.M. Babko. - *Berkut*. 3 (2). 1994. - A nest was found in the centre of Oster town (Chernigov region).

14.05.1994 р. гніздо ремеза (*Remiz pendulinus*) було знайдене майже в центрі м. Остер Козелецького р-ну Чернігівської обл. біля краєзнавчого музею. Воно знаходилося на вербі над невеличким озерцем на висоті 2,5 м над водою. Кріпилося гніздо до гілочки діаметром 3 мм, яка на 8 см була обплетена волокнами розмолотої сухої кропиви. Вся основа його зроблена також з них. Розміри гнізда: висота - 14 см, діаметр - 12 см, діаметр лотка - 7,5 см, висота камери - 10 см, товщина стінок - від 0,8 до 3 см. 19.05 гніздо було покинуте птахами. В ньому виявилось 3 яйця-бовтуни. Їх розміри: 17,0 x 11,0, 14,0 x 9,0, 16,0 x 11,0 мм.

В.М. Бабко

*Україна (Ukraine),
 Чернігівська обл.,
 Козелецький р-н,
 м. Остер, вул. Одиця, 9.
 В.М. Бабко.*